

Remissvar avseende Riksantikvarieämbetets rapport om Farokonventionen – Europarådets ramkonvention om kulturarvets samhälleliga värde

Statens historiska museer (SHMM) tillstyrker Riksantikvarieämbetets (RAÄ) rekommendation om att Sverige ska ratificera Farokonventionen som behandlar hur kulturarvet kan utgöra en resurs för social och ekonomisk hållbarhet.

Farokonventionen stärker genom sitt människorättsperspektiv en pågående utveckling bland museer och i kulturarvsförvaltande organisationer såväl i Sverige som i Europa. Den ger grund för stärkta samarbeten internationellt och möjligheter för fler grupper i samhället att delta i och ha inflytande över pågående kulturarvsprocesser.

Genomslag i Sveriges kulturmiljöförvaltning

RAÄ konstaterar att de kulturarvsförvaltande organisationerna delvis redan arbetar i linje med konventionens visioner och bedömer att inga författningsmässiga ändringar behöver göras i samband med ratificering.

Samtidigt påtalar RAÄs rapport att Farokonventionen innebär en synvända från nationell identitetspolitik till rättighetsperspektiv med utgångspunkt i FN:s allmänna fördrag om de mänskliga rättigheterna. För att detta ska få reellt genomslag i de svenska organisationernas kärnverksamheter behöver styrsystemen med nationella mål, instruktioner och regleringsbrev tydligare säkerställa att uppdragen utvärderas i relation till kulturarvens roll för att stärka mänskliga rättigheter, demokrati och social inkludering.

SHMM har inget att invända mot en ratificering utan författningsmässiga ändringar, men vill ändå påtala vikten av att integrera de internationella konventionerna med den nationella styrningen för att tydliggöra gemensamma inriktningar för kulturarvsarbetet som även kan stärkas genom internationell samverkan.

Kulturarvens olika betydelser

Farokonventionen definierar kulturarv brett och utgår från att kulturarv har många olika betydelser och olika slags värden, samt att vad som definieras som kulturarv är och ska vara föränderligt. Detta perspektiv förflyttar tyngdpunkten från

STATENS HISTORISKA MUSEER
SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

Datum: 2015-06-02
Ort: Stockholm
Diarienum: 1.5.2-549-2015

bevarande av en uppsättning definierade kulturarv såsom i ett ”bankvalv” till att bruka en variation av kulturarv som rörliga tillgångar. Därigenom tonas kulturarvets fasta existensvärde ner till förmån för dess upplevelsevärde, kunskapsvärde och bruksvärde i en samhällskontext.

Ståndpunkten att kulturarv är en resurs som aktiveras först när det möter användare ligger helt i linje med punkten om samlingsförvaltning i SHMMs strategiska förändringsplan. Likaså korresponderar SHMMs övriga förändringsstrategier med Farokonventionens betoning på mänskliga rättigheter, att kunskap om samhällets förändring ger verktyg för demokratisk utveckling och att kulturarv har en roll att spela för samhällets sociala hållbarhet.

En implementering av Farokonventionens perspektiv kan på sikt minska den till synes eviga konflikten mellan att bevara och att bruka kulturarv, men kräver då mer flexibla strategier från de ansvariga organisationerna kring att bevara, vårda, använda och gallra olika delar av samlingarna. SHMM anser att detta är en nödvändig viktning, dels med tanke på att stora delar av det skyddade kulturarvet är utvalt och samlat för länge sedan och med nationalromantiska syften som inte rimmar med de kulturpolitiska målen, dels med tanke på att kulturarvet generellt fortfarande inte representerar hela befolkningen på rättvisa sätt.

SHMM välkomnar Farokonventionens breda kulturarvsdefinition som stimulerar incitamenten för medborgarnas engagemang och ser behov av att stärka arbetet med tydliga riktlinjer för förvaltning av kulturarv och museisamlingar som ska komma till användning i samhället.

Heritage Communities, experterroller och fria kulturarvsutövare

SHMM ser att rollen för de kulturarvsprofessionella är stadd i förändring. I framtiden kommer kulturarvsexperterna i allt högre utsträckning att arbeta i dialog med människor, att svara på frågor och att utifrån expertkunskaper kommentera andras uttolkningar och bruk av historia.

Men som RAÄ påpekar skapar inte tillgänglighet automatiskt ett brett engagemang och stor delaktighet på t.ex. myndigheternas digitala plattformar. Därför krävs en stor praktisk förändring från att kontrollera och verka i egendesignade kanaler till att medverka på lika villkor med andra deltagare på plattformar och i rum som tillhandahålls av enskilda individer, ideella föreningar, kommersiella företag och andra såväl privata som offentliga organisationer. Konventionens hänvisning till samverkan med Heritage Communities är möjligen ett steg i den riktningen där kulturarvsorganisationerna möjliggör engagemang

STATENS HISTORISKA MUSEER
SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

Datum: 2015-06-02
Ort: Stockholm
Diarienum: 1.5.2-549-2015

från olika grupper som arbetar utifrån sina egna drivkrafter, snarare än att själva definiera vilket deltagande som ”borde genereras” genom interaktion med kulturarv.

RAÄ nämner samtidigt att det finns risker med att t.ex. virtuella Heritage Communities som inte alltid styrs utifrån demokratiska spelregler, eller vissa resursstarka grupper kan få tolkningsföreträde i kulturarvsprocesser på bekostnad av andra. Ur ett människorättsperspektiv är detta inte en ny situation, utan samma slags jämlikhetsproblem som genom århundraden har producerats av de offentliga aktörerna. Experternas tolkningsföreträde har inte garanterat alla människor lika ”...rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner” (FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 27:1).

Medvetenheten om att de kulturarvsförvaltande organisationerna inte representerar alla människor i samhället växer. Idag pågår omfattande arbete, främst i projektform, för att inkludera t.ex. fler kvinnor i historieskrivningen, perspektiv om de nationella minoriteterna, migration, HBTQ-rörelsen och människor med olika funktionsförutsättningar, bara för att nämna några.

Samtidigt är den centrala knäckfrågan vem som definierar vad som är kulturarv i ett samhällsperspektiv. Det pågår ständigt kulturarvande, men såväl politiken som de kulturarvsprofessionella har av tradition sett det som sin uppgift att kontrollera skapandet, hanteringen och uttolkningen av kulturarv. Inom konst-, kultur- och teaterområdet lyfts till skillnad mot kulturarvsområdet ofta vikten av den fria konsten och villkoren för de fria kulturutövarna. Fri konst är ett uttryck för ett väl fungerande demokratiskt samhälle och ska bidra till mångfald av uttryck. Detsamma borde vara en självklar förutsättning för fria kulturarvsintressenter.

SHMM välkomnar en förändring i arbetssätt rörande kulturarv som i högre grad utgår från en princip med ”Heritage Communities” där fria kulturarvsutövare bereds bättre villkor för att delta i och att själva skapa kulturarvsprocesser.

Kulturarvens samhällsroller

RAÄ menar att det finns risker med en övertro på att kulturarv kan och ska lösa en hel rad med samhällsproblem. Samma farhåga har ibland lyfts i andra sammanhang där museer och kulturmiljöförvaltande organisationer över tid har fått allt breddade uppdrag med förväntningar om att bidra till t.ex. ökad mångfald och inkludering i samhället. SHMM anser att mångfaldsperspektiven är centrala

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

Datum: 2015-06-02

Ort: Stockholm

Diarienum: 1.5.2-549-2015

för kulturarvssektorns framtida kunskapsuppbyggnad och därmed tillhör kärnuppsatzen.

Kulturarvsorganisationer kan självklart inte lösa samhällsproblem som t.ex. konflikter, fattigdom och diskriminering. Men förhållande till kulturarv påverkar bland annat attityder och gemenskaper. Därför är konventionens politiska vilja att utgå från alla människors rättigheter och stödja mångfaldsperspektiv istället för att särskilja specifika grupperns olika kulturarv välkomna.

Dock instämmer SHMM i RAÄs analys att målet med ”the common heritage of Europe” bör tonas ner till förmån för arbete med en variation av kulturarv som inte relaterar till nationsgränser, men som utgår dels från lokala perspektiv, dels från globaliseringens effekter.

SHMM ser att Farokonventionens fokus på kulturarvens roll utifrån ett preventivt konfliktperspektiv är helt nödvändigt för kulturarvssektorns arbete. Med tanke på Europas historia med upprepade krig såväl mellan som inom nationer och den diskriminering som vissa grupper systematiskt utsatt för idag är detta centralt för framtiden. Men integrering av mångfald och normkreativitet istället för arbete utifrån majoritetssamhällets dominerande perspektiv genererar också konflikter mellan olika människors rättigheter. I dessa frågor är det mycket angeläget att förstärka kulturarvsarbetet.

Förväntade effekter

En ratificering av Farokonventionen kan stärka samarbetet inom Europarådet och stimulera diskussioner om vilka värden som kopplas till kulturarv såväl i Sverige som i Europa. Genom att följa konventionen kan engagemanget för kulturarvsprocesser breddas och demokratiseras, kulturarv kan uppmärksammas mer både av enskilda människor och i samhällsutvecklingen. För att konventionen ska få genomslag behövs satsningar för att göra den mer känd och för att sprida kunskap om dess innehåll. Dock har sannolikt en övergripande ramkonvention utan bindande åtgärder i praktiken begränsad påverkan på verksamheten i traditionella organisationer. Integrering av konventionens perspektiv och terminologi i det svenska systemets styrdokument skulle ge snabbare och större effekter inom kulturarvssektorn.